

A photograph of a herd of Highland cattle grazing on a grassy hill. The cattle are brown and shaggy, with some having horns. They are scattered across the green field. The sky is bright blue with several white, fluffy clouds. The text is overlaid on the upper part of the image.

Eksempler på Naturpleje i Samsø Kommune

Naturafdelingen, 2019

Landskabet er under stadig forandring

I det danske klima er løvskov den naturlige vegetation. Når landskabet ikke er skovklædt i dag, skyldes det, at agerbrug, plantager, bebyggelser og anlæg har fortrængt naturskoven. Denne udvikling har stået på gennem tusinder af år.

Tidligere var markerne små og dyrkningen mindre intensiv. Jorden kunne kun gødes, så langt husdyrgødningen rakte. Landskabet var generelt meget mere vådt og store områder derfor uegnede til opdyrkning. De udyrkede områder fx enge og overdrev var helt nødvendige for at skaffe foder til husdyrene. I begyndelsen af 1800-tallet var der eksempelvis over 600.000 arbejdsheste i landbruget.

Landskabet i 1800-tallet var en naturlig følge af den tids jordbrug - og ikke udtryk for en "ønsket tilstand". Jordbruget skabte i et landskab med stor variation, mange forskellige typer af natur og dermed mange levesteder for vilde planter og dyr. Dette landskab er gengivet på mange malerier og i utallige højskolesange og bliver ind imellem opfattet lidt som et "ideal" for nutidig naturpleje. Det moderne jordbrug er langt mere effektivt og kan brødføde langt flere. Tidligere vådområder er drænet, markerne er store og kan drives rationelt. Brug af markvanding, gødning og bekæmpelsesmidler er udbredt – og græsningsarealer for heste er ikke længere nødvendige for produktionen.

Flere steder er der i dag "samgræsning" med både får og kreaturer som her på Hjortholm i Stavns Fjord.

I dag er det ofte en udfordring at skaffe tilstrækkeligt mange dyr til afgræsning af lysåbne naturområder som heder, overdrev og enge

På holmene i Stavns Fjord gennemføres naturpleje i et samarbejde mellem lodsejere, lokal dyreholdere og Samsø Kommune.

Hvad er naturpleje?

Naturpleje er indgreb, vi foretager, så områder kan udvikle sig i en ønsket retning.

En ønsket tilstand kan være beskrevet i en fredning eller anden målsætning og kan fx have som formål:

- at sikre et rigt og varieret plante- og dyreliv.
- at sikre gode levevilkår for sjældne plante- eller dyrearter (fx orkideer og padder).
- at forhindre udbredelse af uønskede arter (fx Kæmpe bjørneklo og Rynket rose).
- at skabe gode muligheder for naturoplevelse og friluftsliv.

Konkrete naturplejeaktiviteter vil ofte opfylde flere af ovenstående formål.

Forskellige plejemetoder

Afgræsning er en udbredt plejemetode, der har en lang række fordele. Valg af dyreart (og -race) og antallet af dyr på et areal har stor betydning for resultatet. Græsningen må derfor tilrettelægges, så den opfylder formålet. Ofte skal der også tages hensyn til andre forhold som fx offentlighedens adgang til arealet, dyrenes slid på underlaget, forskellige krav til etablering af hegn og naturligvis økonomi.

Geder kan være særdeles effektive i naturplejen med benyttes ikke på Samsø.

Kreaturer er kræsne. De æder helst græs og undgår så vidt muligt at æde urterne. Nogle af vore mest blomsterrige enge og overdrev afgræsses af kreaturer.

Gutefår er den fårace, der oftest benyttes på Samsø. Gutefår foretrækker løv af brombær, roser og tjørn – men de æder også blomsterne. Foto herunder viser, at gutefår på 4-5 år kan udrydde massive bevoksninger af Rynket Rose. Efter en intensiv afgræsning kan fårene fjernes eller reduceres i antal. Herved opnås en mere varieret vegetation.

Heste græsser ofte "ujævnt" på arealet. Visse steder bides græsset ned til jordoverfladen, og andre steder efterlades vegetationen høj.

Uanset valg af dyreart vil græssende dyr skabe en dynamik i et område. Dyrene er mere eller mindre selektive i deres fødevalg, og de slider forskelligt på vegetationen. Kreaturer og heste vil ofte skrabe huller i vegetationen. Disse sand/jordhuller kan fungere som "så-bede" for enårige urter, og de vil kunne tiltrække bier, gravehvepse og firben. Også dyrenes efterladenskaber påvirker vegetationen på forskellig vis. Kokasser kan rumme et rigt dyreliv af forskellige gødningsbiller og -fluer som fx den meget sjældne "Månetorbist", der er fundet flere steder i Nordby Bakker.

Beskyttelse af gamle overdrev

Naturtypen "overdrev" er opstået ved græsning over lange perioder ofte på de dårligere jorde. Græsningen begrænser opvækst af træer og buske, og jordbunden får masser af lys. Vegetationen bliver derfor domineret af græsser og urter. På Samsø findes særligt værdifulde overdrev på holme i Stavns Fjord og i Nordby Bakker. I begge områder er der en meget lang tradition for græsning. De kreaturgræssede overdrev er ofte meget artsrige, og mange danske plante- og dyrearter er specielt tilknyttet overdrevene.

Den sjældne og fredede orkidé, Salep-gøgeurt vokser på flere gamle strandoverdrev på Samsø.

Regelmæssig slåning efterlader et mere "parkagtigt" landskab, da relativt få plantearter tåler hyppig slåning.

Tidligere blev vegetationen på Issehoved slået. I dag afgræsses området.

Maskinel naturpleje

Slåning med maskiner kan være et alternativ eller nødvendigt supplement til afgræsning. Hvis et område er "sprunget i skov", kan maskinelle rydninger være nødvendige, inden der sættes dyr på arealet. Hvis man ønsker at fjerne næringsstof fra et område, er høslet meget mere effektiv end græsning med dyr.

I områder, der besøges af mange mennesker, kan der være ønske om at undgå store dyr. Også her kan slåning være relevant.

I Espedal i Nordby Bakker har Naturstyrelsen og Samsø Kommune genskabt et overdrev på få år.

Først fjernes slåen og anden opvækst maskinelt. Herefter er området afgræsset af gutefår.

Samme område efter 4 år med græsning.

Beskyttelse af Nordby Hede

Igennem århundreder blev heden på Samsø brugt til græsning. Fra Kanhavekanalen i syd til Mårup i nord var landskabet ubebygget og dækket af lynchede frem til 1860-erne, hvor man påbegyndte en tilplantning med Østrigsk fyr og Bjergfyr. I dag er heden truet af tilgroning af bl.a. skovfyr og birk. Lyngplanter bliver 40-50 år gamle, og ny lyng kan have vanskeligt ved at trænge gennem laget af visne planter.

Hvis lyncheden skal bevares, kræver det derfor indgreb i form af græsning, slåning eller afbrænding af gammel lyng og revling. Århus Amt gennemførte en afbrænding af et mindre areal i 1984. Nogle år senere blev et par lyngområder slået med maskine. I 2012 har Samsø Kommune i samarbejde med lodsejeren genoptaget afbrænding af gammel lyng som plejemetode.

Der er siden 2012 foretaget årlige afbrændinger af mindre arealer. Afbrændingen gennemføres sidst på vinteren, hvor vegetationen er tør, og vilde planter og dyr skades mindst muligt.

De græssende kreaturer på Nordby Hede opsøger gerne de afbrændte områder.

Naturpleje på holmene i Stavns Fjord

Græsning på holme i Stavns Fjord kan føres mange hundrede år tilbage. Antallet af græssende dyr har dog varieret meget – og det samme gælder derfor også graden af tilgroning. Græsningen har efterladt et særpræget "oldtidslandskab", der i dag søges bevaret med helårsgræsning med både får og kreaturer.

Holmene har stor betydning for jordrugende fugle som grågæs, edderfugle, klyder og terner m.fl. Der er derudover registreret et stort antal plantearter, insekter og svampe. Mange af disse arter er helt afhængige af en fortsat græsning.

Bekæmpelse af uønskede arter

Naturen er under konstant forandring. Arter kan forsvinde fra områder, og nye arter kan indvandre. Det kan fx skyldes ændret klima, nye driftsformer eller naturkatastrofer - om end sidstnævnte er sjældne på vore breddegrader. Arter kan også indføres mere eller mindre bevidst. Planter som Kæmpe Bjørneklo og Rynket rose er indført som prydblommer. Senere har de spredt sig til naturområder så effektivt, så de visse steder truer anden vegetation.

På Samsø har alle lodsejere pligt til at bekæmpe bjørneklo på egne arealer.

Tidligere plantede man gyvel på heder m.m. for at tilføre jorden næringsstof. I dag er gyvel en problemart flere steder.

Når gyvelen er væk, kan urter som den ret sjældne Opret kobjælde genindvandre.

Både på arealer ved Sælvigbugten og i Nordby Bakker bekæmpes Rynket Rose med græssende gutefår.

Naturoplevelse og friluftsliv

Naturbeskyttelsesloven og lokale fredninger sætter rammerne for offentlighedens adgang til naturen. Naturvejledning, skiltning, slåning af stier og gode informationsmaterialer er med til at understøtte mulighederne for naturoplevelser.

Issehoved er Samsø's mest besøgte naturområde. Her er gode parkeringsmuligheder, borde og bænke, toiletbygning, informationstavler og afmærkede vandreruter

Her kan man forvente at møde andre ...

- og her kan man opleve stilheden.

Pleje af fortidsminder

- er også en slags naturpleje

Hovedparten af vore fortidsminder er beskyttet af fredninger. Det gælder fx oldtidshøjene fra stenalder og bronzealder. Fredningen kan dog ikke forhindre, at der sker skader forårsaget af træer og buske. Store træerødder kan let ødelægge de underjordiske spor. Tilgroning kan desuden skjule fortidsminder.

Når græsset i Kanhavekanalen slås, er det for at gøre kanalen synlig for besøgende - ikke for at beskytte den.

*Ved at fjerne opvækst af træer og buske sikres oldtidshøje og gør dem synlige.
Efterfølgende kan græssende dyr forhindre, at træerne genindvandrer.*

Yderligere oplysninger om naturpleje i Samsø Kommune ved henvendelse til:

Naturafdelingen, Langørevej 12. 8305 Samsø Kommune

Tlf. 86 59 64 54.

Mail: aubmn@samsoe.dk